

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

Diána MÁRJÁNOVICS

Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézet
1014 Budapest, Országház u. 30.
diamarjanovics@gmail.com

UDK 821.511.141.09 Meszoly, M.

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v6i1.9>

Izvorni znanstveni članak
Original Research Article

Priljeno 22. veljače 2019.
Received: 22 February 2019

Prihvaćeno 18. ožujka 2019.
Accepted: 18 March 2019

„A REÁLIS ÉLET ÁLTAL SZUGGERÁLT ANYAG” MÉSZÖLY MIKLÓS HAGYATÉKA A PETŐFI IRODALMI MÚZEUMBAN

Absztrakt

A tanulmány a nagyhatású Mészöly Miklós-életműhöz kapcsolódó kéziratos hagyatékot az 1950-es, 1960-as évek irodalmi, politikai kontextusában vizsgálja. A genetikus kritika szemléletmódját érvényesítő kutatás – az autográf feljegyzéseket, naplóbejegyzéseket, vázlatokat, gépelt kéziratokat vizsgálva – azon szöveganyagokra fókuszál, melyek a művek előmunkálatait szemléltetik, a keletkezés- és kiadástörténet részleteinek megismerését segítik.

A dolgozat a korai Mészöly-próza műveire (*Az atléta halála* [1966]; *Saulus* [1968]; *Pontos történetek, útközben* [1970]) koncentrálna dolgozza fel a Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly-hagyatékának anyagát. Az alkotói műhelymunka különféle szakaszait dokumentáló, mindeddig a hagyatékban lappangó írások alapján kevésbé ismert élettényekről, hatástörténeti összefüggésekről értesülhetünk.

Kulcsszavak: Mészöly Miklós, 20. századi magyar irodalom, Petőfi Irodalmi Múzeum, genetikus kritika, textológia

Bevezetés

2013 októberében, a *Litera Előhívás* című beszélgetéssorozatának estjén a következő kijelentés hangzott el. „Sok tisztánivalója lenne a Mészöly-filológiának, ha létezne”.¹ Az állítás túlzó; a szerzői hagyatékkal foglalkozó filológiai kutatások már a 2013-as évet megelőzően számos jelentős teljesítményt mondhattak magukénak. A Szederkényi Ervin és Mészöly Miklós levelezését közreadó *Séta, évgyűrűkkel* (Nagy 2004), a Tüskés Tiborral folytatott levélváltást magába foglaló *Volt idő* (Tüskés 2005), Urbanik Tímea értekezése, mely a Mészöly-próza intratextuális és genetikus kapcsolatait vizsgálja (Urbanik 2007) s a szekszárdi hagyatékban található autográf feljegyzések anyagát tartalmazó, az írói munkamódszer megismerését rendkívüli módon segítő Műhelynaplók (Nagy–Thomka 2007) fontos szerepet töltek be a kéziratos anyagok és a Mészöly-korpuszhoz kapcsolódó textusok feltárásában.

A fenti kijelentést követően – kiváltképp az utóbbi években – a Mészöly-oeuvre jelentősége újra hangsúlyossá vált. Az 1995-ben indított életműsorozat a Jenlenkor gondozásában, a 2016-os *Sólymok csillagvilága* megjelenésével teljessé lett; a kiadói vállalat szerint a mára nehezen hozzáférhető művek újrakiadása megkezdődött; a Mészöly-recepció további forrásanyagokkal bővült. 2017 egyik jelentős filológiai eredménye a Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezését közlő *A bilincs a szabadság legyen* (Nagy 2017), mely nem csupán a házaspár privát életének leirataként olvasható, hanem mint a Mészöly-művek keletkezéstörténetét magába foglaló szöveganyag, az irodalom- és kultúrtörténeti kontextust feltáró „mikrotörténeti kordokumentum” (Nagy 2017: 867) értelmezendő. A levelezéskötet korábban nem ismert adatokkal gazdagítja a Mészöly-művekhez, kiváltképp *Az atléta halálához*, a *Pontos történetekhez* vagy az eredetileg filmforgatókönyvnek készülő, *Non-stop* (Nagy 2017: 598) munkacímen jegyzett *Filmhez* fűződő ismereteinket.

A *Litera* estjén elhangzó állítás teljes mértékben mégsem vitatható. A Petőfi Irodalmi Múzeumban és a szekszárdi Mészöly Miklós Emlékházban található hagyaték egésze feltáratlan; máig várat magára az az átfogó munka, amely a művek pretextusainak, szövegvariánsainak vizsgálatával bővíti a Mészöly-életműhöz kapcsolódó filológiai munkák sorát. Tanulmányom ezen feladat elvégzésében,

¹ Jánossy Lajos, Németh Gábor és Reményi József Tamás beszélgetéséről Szűcs Teri közölt beszámolót: *Az indulás nyomai. Litera*.

a Petőfi Irodalmi Múzeumban található Mészöly-hagyaték vizsgálatával kíván részt vállalni. Írásom felütésében ismertetem a múzeumi hagyaték történetét; majd – az alkotói pálya első szakaszában keletkezett művekhez kapcsolódó dokumentumokra koncentrálva – áttekintést adok a palliumok tartalmáról; végül a *Saulus* és a *Pontos történetek, útközben* eddig feltáratlan pretextusairól ejtek szót.

Mészöly Miklós-hagyaték a Petőfi Irodalmi Múzeumban

2016 novemberében Nagy Boglárka és Thomka Beáta javaslatára, a Mészöly Miklós Egyesület támogatásával kaptam hozzáférést a Petőfi Irodalmi Múzeum anyagához. A kutatás folyamán a hagyaték tartalmának adatoló katalógizálását végeztem; vizsgálódásom fő céljának a mészölyi poétikát közvetlenül alakító tényezők megismerését, a publikálatlan autográf feljegyzések és gépiratok feltárását tekintetem. A kutatómunkát a múzeum munkatársai segítették; a budapesti közgyűjteményben található dokumentumok elhelyezésének történetéről a PIM főmuzeológusa, Varga Katalin és a kéziratár vezetője, Komáromi Csaba adott felvilágosítást. A tájékoztatás szerint Kelevéz Ágnes az 1990-es évek első harmadában javasolta a szerzőnek, hogy hagyatékát juttassa el a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Mészöly Miklós és Polcz Alaine 1998-ban letéti szerződést kötött a PIM-mel; a budapesti közgyűjteménybe szánt anyagokat átadták. A Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai betűrendezték, listázták a dokumentumokat; a nyilvántartást a szerző átnézte. Mészöly halálát követően a hagyaték tulajdonosa Polcz Alaine lett; Polcz halála után, 2007-ben a PIM-ben található anyag bővült, letétből örökséggé vált. A Mészöly–Polcz-hagyatékot 2010-ben naplózták be, 2010/27 (Mészöly) és 2010/28-as (Polcz) naplószámon.

A Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatékának dokumentumai nagyrészt műfajok szerint strukturáltak, az általam megismert, tizenkilenc dobozba rendezett anyag azonban nagyfokú heterogenitást mutat. A palliumok az autográf kéziratok, gépiratok, nyomdai kefelevonatok mellett a recepcióhoz kötődő anyagokat (kritikák, interjúk), fordításokat, személyi dokumentumokat (igazolványok, anyakönyvi kivonatok, orvosi leletek, életrajzok), hivatalos okmányokat (szerződések, számlák), fényképeket – gyakran a Polcz-hagyatékkal átfedésben – tartalmaznak. Az anyaggyűjtés folyamán épülő adattárban tételesen jegyeztem azon dokumentumokat, melyek Mészöly irodalmi tevékenységéhez kapcsolódnak, az életmű részleteinek megismerését segítik. A kutatás az autográf feljegyzésekre, gépiratokra, a keletkezés-, kiadás- és recepciótörténet eseményeit

dokumentáló leiratokra koncentrál, s csak abban az esetben jegyzi a privát tételeket (levelek, jogi iratok, szerződések), amennyiben azok szorosan köthetők a szerzői munkássághoz.

A hagyatéki anyag az életmű egészéről – a pályakezdés szövegeiről, a szilencium alatt írt mesékről, a színdarabokról, versekről, a Mészöly-hosszuprózákról (egyebek mellett a *Magasiskoláról*, *Az atléta haláláról*, a *Saulusról*, a *Filmről*) s az oeuvre kései szakaszában keletkezett írásokról (*Megbocsátás*, *Sutting ezredes tündöklése*, *Családáradás*) – átfogó képet ad; az alkotói műhelymunka különféle szakaszait dokumentáló anyagok alapján eddig kevésbé ismert élettényekről értesülhetünk. A szöveganyag arra enged következtetni, hogy a házaspár nagy figyelmet fordított a kéz- és gépiratok megőrzésére; Mészöly egészen korai írásai is megtalálhatóak a hagyatékban. A kéziratárban helyet kaptak az első novelláskötet, a Batsányi Társaság kiadásában megjelent 1948-as *Vadvizek* darabjai (*Berta nővér*, *Vadvizek*, *Kirándulás*, *Szőlőben*, *Koldustánc*). A *Kirándulás* és a *Berta nővér* szövegvariánsainak gépiratainak szereplő 1939-es dátum tanúsága szerint a kötet valódi zsengéket, a megjelenésnél is csaknem tíz évvel korábban keletkezett írások változatait tartalmazza. A hagyatéki anyagon jegyzett dátum megerősíti a novelláskötet második kiadásában olvasható, az életmű korai, a recepció által kevésbé vizsgált szakaszáról szóló szerkesztői utószó állítását, miszerint a *Vadvizek* kevésbé kiforrott írásokat foglal magába.² A *Párbeszédkísérlés*ben olvasható szerzői minősítés ugyancsak hangsúlyozza, hogy az első novelláskötet szövegei (a *Koldustánc* kivételével) hangpróbák, a későbbi kötetekben nem szerepeltetendő darabok, ugyanakkor Mészöly állítja: már a *Vadvizek* idején dolgozhatott benne, hogy „a könyörtelen tömörség és keménység stiláris ethosza írásai [...] sajátja legyen” (Mészöly–Szigeti 1999: 171).

Ismeretes, hogy Mészöly fiatalon franciaországi tanulmányokat tervezett, a háborút megelőzően Párizsba készült. Egy 1979-es, a Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatékában lappangó, csak 2017 februárjában publikált rádióinterjúban³ és a *Párbeszédkísérlés*ben (Mészöly–Szigeti 1999: 37) olvashatunk a sorbonne-i

² A mára szinte beszerezhetetlen *Vadvizek* második, változatlan kiadását 2018 júniusában jelentette meg a Jelenkor Kiadó. A kötethez az életműsorozat szerkesztője, Szolláth Dávid írt utószót.

³ „Pestre, egyetemre már a háború árnyékában kerültem föl. Jogot végeztem, miután Párizsba, a Sorbonne-ra szerettem volna menni, de oda már, az akkori körülmények között nem tudtam.” – Mészöly, Miklós. 2017. Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szőrényi László beszélgetése. *Jelenkor* LIX/2, 226.

tervekről. A *Műhelynaplók*ból,⁴ a Kalligram 2007 októberében megjelent tematikus számából (Mészöly 2007: 41), illetve a Mészöly–Polcz-levelezéskötetből egyértelműen kiderül, hogy a szerző később módszeresen foglalkozott a francia nyelvvel, irodalmi kontextussal; a recepció azonban eddig nem említette, hogy műfordításokkal is kísérletezett. A X. „Mészöly Miklós-analekták” címen jegyzett dobozban található *Versek és versfordítások* palliumban egy *Újabb francia költők* címmel ellátott, négy folióból álló dokumentum áll, melynek szignózása alapján egyértelműen kiderül, hogy Maurice Levaillant (1883–1961), André Foulon de Vault (1873–1951) és a *Comoedia* című párizsi napilap szerkesztője, Gabriel Boissy (1879–1949) verseinek autográf fordítása Mészöly munkája. A szerző francia fordítói tevékenysége további anyagokkal igazolható. A hét palliumot tartalmazó, „Személyi dokumentumok” címen jegyzett doboz hivatalos okmányokat foglal magában (szerződések, igazolványok, nyilatkozatok, igazolások, orvosi leletek, elszámolások) – köztük Mészöly színházi, filmes, kiadói megbízásait, így a Madách Színház 1964. október 24-i keltezésű szerződését, melyben a szerző Marcel Achard *Machin-Chouette* című színházi művének fordítására vállalkozott.

A pályakezdő Mészöly korán, már a fronton töltött időszakot követő viszonytárságos évek után hallgatásra kényszerült. A szerző 1949-ben Budapestre költözött, s ott (a személyi okmányok adatai szerint 1950 decemberétől) bábszínházi dramaturgként, majd független íróként dolgozott. Ismeretes, hogy Mészöly a szilencium alatt (gyakran feleségével együtt, Molnár Ilona néven⁵) meséket írt, mely munkákról az *Érintésekben* (Mészöly 1980: 138) és az 1979-es rádióinterjúban vall.⁶ Kevésbé köztudott azonban, hogy Mészöly a saját és Polcz Alaine-nel közösen írt mesék, az idegen nyelvű népmese-átdolgozások, színdarabok

⁴ A *Műhelynaplók* számos francia kijegyzést tartalmaz, lásd a például az 1962 és 1966 között keletkezett (3.) és 1967-es dátummal ellátott (4.) naplót.

⁵ „Polcz Alaine dramatizált és írt bábdarabot, meséket Molnár Ilona néven, olykor a férjével közös munkát is ezen a néven jegyezték. Vélhetően Mészöly eredeti vezetéknevéből és Polcz Alaine második keresztnévéből alkották meg ezt a fiktív szerzőt.” – Nagy, Boglárka, s. a. r. 2017. *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése, 1948–1997*. Budapest: Jelenkor, 95.

⁶ „A Rákosi-éra alatt gyakorlatilag a magam számára is vállalható irodalmat publikálni nem tudtam. A mese volt egy olyan terület, ahol kiélhettem magamat anélkül, hogy a cenzorok erősebben beleszóltak volna. Nem vagyok született meseíró, de minden írónak van – gondolom – egy-két meséje, ami egyenértékű tud lenni egyéb irodalmi alkotásával. Számomra a mese végül is több lett, megszerettem a műfajt, rendkívüli felelősségteljeséggel írtam, amit írtam.” – Mészöly, Miklós. 2017. Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szörényi László beszélgetése. *Jelenkor* LIX/2, 227.

mellett rádiójátékokon, filmes munkákon dolgozott, sőt, gyakran statiszta- és cameoszerepeket (Nagy 2017: 287) vállalt.

A kortárs társadalmi, művelődéstörténeti jelenségek, illetve a Mészöly-mű poétikai eljárásai közti összefüggés vizsgálata ezen pályaszakaszt illetően nem tanulságok nélkül való. Első olvasatra tárgyunktól bizonyára idegennek tűnik Mikola Gyöngyi – a délszláv háború utáni vajdasági irodalom jellegzetes műformáiról tett – állítása, miszerint a műalkotás architextusa lényegi összefüggést mutat a történelmi-társadalmi kontextussal: a háborús trauma a *redukált létélményt* felmutató mű, a töredékes rövidtörténet, a narratív fragmentum alkalmazásának eredője. Mészöly a szilencium idején keletkezett munkáit illetően hasonló megállapítást tesz. Az 1950-es évek kulturális közegét az *inter arma silent Musae* fordulatával jellemzi, mely a Rákosi-éra időszakában megalkotott írásainak poétikai jellemzőit magyarázza:

„A fasizmus ideje alatt sem igen született asztalfiókban nagy próza. Az '50-es években is alig. Ebben az időszakban inkább csak kezdeményeim voltak, törmelékek. Valamilyen eszköztár megszerzése, amit ma magaménak mondhatok. Nehezen írok. Az önkétségbevonás, amit említettem, minden leírt sorra vonatkozik. Kell valami titoknak lennie abban, hogy a Teremtés hat napot igényelt és nem hatszázat. Szóval, naplójegyzeteket írtam, gondolati próza-forgácsot, vázlatokat. Egyébként semmi nem tud olyan gazdag lenni, mint a hallgatás” (Mészöly 1989).

A szilencium tapasztalata a későbbi pályaszakaszokban is jelentős írói materiának bizonyult; csakúgy, mint azon autobiografikus események, melyek a fronton töltött időszak kitörölhetetlen (s [a mindvégig pacifista attitűdöt mutató, hadszíntérről dezertáló] Mészölyt szakadatlanul poétikai megformálásra, feldolgozásra ösztönző)⁷ emlékképeiként rögzültek. A kortárs magyar irodalmi kontextust tekintve unikális, a magyar próza alakulását alapvetően meghatározó írásmód, melyet az irodalomtörténet-írás s a Mészöly-recepció nívumként ismert fel (gondolhatunk itt azon munkákra, melyek Mészölyt az 1986-ra datált prózafordulat apafigurájának, a modern próza megújítójának, a kortárs magyar

⁷ Mészöly önvallomása szerint a kísérlet intenciójának megfelelően nem valósult meg: „gyakran visszatértem, szinte egész életemben küzdöttem a háború megírásával. Hetvenhét kísérletet tettem arra, hogy az egészet a maga teljességében, tablószerűbben megfogalmazzam, és igényeim szemszögéből minden kísérletem zsákutcának bizonyult” – Mészöly, Miklós-Szigeti, László. 1999. *Párbeszédkísérlet*. Pozsony: Kalligram, 43.

epikai nyelv kidolgozójának⁸ tekintenek), ugyancsak a szilencium időszakában érlelődött.

Az atléta halála keletkezésének ideje alatt folytatott intenzív levélváltásból a regény magyarországi publikálását megelőző baráti-szakmai fogadtatásról s a kiadást befolyásoló irodalompolitikai tényezőkről értesülünk. Mészöly levelei megerősítik a recepció azon vélekedését, miszerint a külföldi megjelenés eredményezte *Az atléta halála* magyarországi közlését:

„A vidék arra is jó, hogy megtudom legalább – városi közkönyvtár és megyei kult. szervezés vonalán – hogyan festenek ördögpfát nekem a Köpeczik (ő maga például), a vidéki kult. vezetők előtt, a megyei fejtágítokon. Gyönyörű. Azt se hagyva ki (amit előttem persze végig tagadtak), hogy az *Atlétát* »kénytelenek« voltak kiadni, mert helytelenül és gondatlanságból megjelenhetett franciául” (Nagy 2017: 433).

A Petőfi Irodalmi Múzeum hagyatékában található szerződések *Az atléta halálához* kötődő adaptációs projektumokról tájékoztatnak; a megfilmesítés éveken keresztül húzódó terve nyomon követhető.⁹ *Az atléta halála* autográf javításokkal ellátott gépirata (a kötet megírásának előmunkálatait szemléltető, 4 folióból álló jegyzetanyaggal együtt) szintén megtalálható a hagyatékban. A futóversenyző Őze Bálint élettörténetének részleteit elbeszélő regényszöveg mellett egy – az 1960-as római nyári olimpiáról¹⁰ szóló – újságcikk szerepel, melynek részletét Mészöly szervesítette a kötetben. A cikk szerint a 100 méteren világrekordot futó, kanadai Hary Jerome „a világcúcsbeállítást annak tulajdonítja, hogy jó meleg, szélcsendes időben kitűnő pályán versenyezhetett”.¹¹ *Az atléta halálában* pedig a következő olvasható: Bálint a rekordkísérlete előtt,

⁸ „Mészöly annak az eseménynek a neve, amely a magyar irodalmi nyelvben létrehozta annak lehetőségét, hogy valóban modern módon lehessen írni. A kortárs magyar próza nyelve Mészöly Miklóssal kezdődik” – Bagi, Zsolt. 2015. A szövszerintiség regénye, *Jelenkor* LVII/2, 225.

⁹ A Magyar Filmgyártó Vállalat 1965. március 4-i és 1966. január 25-i szerződése *Az atléta halálát* mint nagyjátékfilmet, illetve filmnovellát említi, az 1971. február 5-i és 1971. március 5-i megállapodások pedig egy Gáli Józseffel közösen megírandó forgatókönyvről szólnak.

¹⁰ A sporttörténeti kontextusról lásd P. Simon Attila tanulmányát. P. Simon, Attila. 2017. „az izmaik öleltek egymással” – Az eleven testek megjelenésének szerepe Mészöly Miklós *Az atléta halála* című regényében. In *„folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”. Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újhordasokról*. Buda, Attila–Palkó, Gábor–Pataky, Adrienn, szerk. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 404–421.

¹¹ A hivatkozott szövegrész a PIM Mészöly-hagyatékának „Regények” címen jegyzett dobozában található dokumentumból származik.

a BKS-pályán: „örült, hogy szép napsütést meg szélcsendet kapott. Ez volt az ajándék. Még fönt a Vlegyásán is úgy emlékezett vissza erre a régi, háborús délutánra, mint az első igazi kísérletére, hogy a hitelesítés minden reménye nélkül próbálja meg a legtöbbet, amire pillanatnyilag képes” (Mészöly 1998: 78). Az effajta párhuzamosság jól mutatja, Mészöly miként hasznosította a jegyzetanyagot, hogyan vált a pretextus, akár egy újságcikk, talált tárgy az irodalmi szöveg részévé.

Saulus-pretextusok a Mészöly-hagyatékban

A Mészöly első pályaszakaszához kötődő hagyatéki anyag tartalmának szemléltetéseként¹² a *Saulus* pretextusairól fontos említést tenni. Mészöly a *Két előszó a Saulus-hoz* című esszében határozottan hangsúlyozza: tartózkodott a forrásmunkáktól;¹³ a hagyatéki anyag genetikus szemléletű filológiai vizsgálata¹⁴ azonban a kijelentést cáfolni látszik.

A kéziratárban a „Regények” címen jegyzett dobozban hat pallium található, melyek – egyes rövidprozái szövegek töredékeivel egyetemben – a *Filmhez, Az atléta halálához* és a *Saulushoz* kötődő anyagokat (vázlatokat, szövegváltozatokat) tartalmazzák. A *Saul* című dossziében a regény első címváltozata¹⁵ szerint jegyzett mappa áll. A *Bárányok kapujában* palliuma az autográf javításokkal ellátott *Saulus*-gépírat két példányát foglalja magában, a leiratokon már az első kiadásba felvezetett, véglegesített változtatások szerepelnek. A regény szövegvariánsai mellett, egy kis füzetben kijegyzések találhatók, melyekből kiderül, hogy a *Saulus* megírását alapos forráskutatás kísérte. Látható, Mészöly milyen

¹² A Mészöly-életmű első szakaszában keletkezett írásokhoz kötődő hagyatéki anyag elemző vizsgálata disszertációm célkitűzése; jelen tanulmányban, a dolgozat kereteihez igazodva, szemléltetésképpen említem a fenti példákat.

¹³ „Vannak események, amelyeknek már születésük pillanatában az a sors jut, hogy ne feleljenek meg pontosan a tényeknek. E könyv témája is ilyen. Sose jártam Palesztinában, s igyekeztem a forrásmunkáktól is távortartani [sic] magamat. A *Biblia* mellett a ravennai Mausoleo di Galla Placidia-ban látható mozaikportréból merítettem a legtöbbet. A levelezőlap nagyságú színes képen – egy barátom küldte Ravennából – közel két és félezer mozaikkövecset számoltam meg egyszer éjszaka, mikor végképp úgy éreztem, hogy reménytelen feladatra vállalkoztam ezzel a könyvemmel. Szeretném, ha az olvasó is így érezné” – Mészöly, Miklós. 1980. *Két előszó a Saulus-hoz*. In *Érintések*. Mészöly, Miklós. Budapest: Szépirodalmi, 126.

¹⁴ A kutatás a genetikus kritika módszertanát érvényesítő szemlélettel dolgozza fel a hagyatéki anyagokat.

¹⁵ A *Híd* 1966. évfolyamának 4. számában szintén a *Bárányok kapujában* címen jelent meg a regény egy részlete.

szakirodalomból dolgozott; a szerző a füzetben jegyzi többek között Ferdinand Christian Baur *Paulus, der Apostel Jesu Christi* című munkáját vagy Adolf Hausrath *Der Apostel Paulus* című 1872-es monográfiáját; egy 1964 szeptemberére keltezett levélben pedig Radics József cecei lelkész megválaszolja a szerző István vértanúval kapcsolatos kérdéseit, és a regény megírásához további forrásmunkákat javasol.

A palliumban található térképek, bibliai passzusok, valamint a történelmi, bölcséleti vonatkozású adatokat jegyző szövegrészek alapján megmutatkozik az előmunkálatok metódusa, a regény poétikai törekvése. A füzetben tájleírások olvashatók, melyek alapján kirajzolódik a regény topográfiája. A recepció viszszerző megállapítása, hogy a *Saulus* regénytere erős metaforicitással bír, Saul identitásának alakulásával szoros összefüggésben tárgyalandó.¹⁶

A jeruzsálemi tájról, a Kedron völgyéről, a területet befogó látványról és az ahhoz kapcsolódó érzetéről, reflexiókról szóló bejegyzések alapján látható, hogy a *Saulus* jelentésszerű kidolgozását minuciózus munka előzte meg. A regény textuális rétegeinek vizsgálatával ugyancsak felfejthető, a jegyzetanyagot Mészöly a *Saulus*-ban miként szerkesztette; a dokumentumok alapján megmutatkoznak a szerző „szövegközi műveletei” (Nagy–Thomka 2007: 560), átvételei, átírási technikái.

A *Paulushoz* című kéziratos füzet feljegyzéseiben a következő szócikk olvasható: „Szíriai [sic] kifejezés: Maran atha »urunk megérkezik« – jelszóvá lett, amit a hívők egymásnak mondtak, hogy hitben [sic] reménységben megerősítsék egymást”. A regényben a kijegyzés a következőképpen íródik át: „Maranatha! – köszöntem rá félhangosan, hogy meghallja, de azért gyanúsán merésznek se gondoljon. Ez a szíriai kifejezés tulajdonképpen nem köszöntés, csak egy idő óta használták annak, főképp a sikátorokban, lopva. Mintha a mi nyelvünkön azt mondanám: »Urunk megérkezik.«” (Mészöly 1975: 32)

Az autográf feljegyzéseket tartalmazó füzetben Mészöly a zsidó törvénykezéssel, hagyománnyal, szokásjoggal kapcsolatos tudnivalókat ugyancsak rögzíti. A kijegyzések idézendő passzusa a tefillint definiálja, miszerint a törvényidézéssel ellátott érclapocskát a homlokra vagy a bal karra ragasztva szokás hor-

¹⁶ A regény első értelmezői között már Albert Pál is megállapítja, hogy „a bibliai couleur locale a belső tájnak, a »lélek díszletének« felrajzolására szolgál” – Albert, Pál. 1968. A büntudat évszaka. *Új Látóhatár*, X/11, 553.

dani. A pretextus szövegeközi kapcsolatot tart fenn a regény következő, Rabbi Abjatárról szóló passzusával: „Csodálkozva láttam, hogy egy kis érclapocskát, amelyre a szent szöveg volt rávésve, szórakozottan lép a köpenye ujjáról, és beletekeri egy vászondarabba. »Séja még biztos találkozik A.-val, adja át ezt neki – mondta. – Hogy én küldöm. És hogy ne K.-nak, A.-nak adja át.« Azzal megfordult és elment” (Mészöly 1975: 35).

Szintén a *Bárányok kapujában* palliumában található Mészöly autográf, javításokkal ellátott regényinterpretációja, mely a *Naplójegyzet az Atlétához és a Saulushoz* (Mészöly 1977: 198–199) című írással mutat átfedéseket; *A tágasság iskolájában* megjelent szövegben viszont épp a következő, poétikai eljárásokra vonatkozó reflexió nem szerepel: „Megoldásban nem annyira epikus cselekménypergetés, mint inkább egyes állóképek, sűrített helyzetkivágások atmoszférikusan összefüggő egymásutánja. A tárgyak, tájak, mozdulatok és mozgások akaratlan pantomimjét legalább annyira lényegközlőnek érzem, mint a részletező-gondolati megfogalmazást”.¹⁷

A Pontos történetek, útközben pretextusai a Mészöly-hagyatékban

Az életmű alakulását tekintve megállapítható, hogy a *részletező-gondolati megfogalmazást* ekkor lényeginek mutató mészölyi poétika épp a *Saulust* követően kezd megváltozni. Az 1970-ben publikált *Pontos történetek, útközben* cezurális kötetként értelmezhető; a mű hangvétele, ahogy azt monográfiájában Thomka Beáta írja, addig teljesen ismeretlen az opusban: „elmélyültebb figyelemmel közelítve a szöveghez megtéveszthetetlenül érzékeljük a beszélő személy alkati másságát is. A tapasztalatairól beszámoló személy alkatában és az életjelenségek rögzítésében érvényesülő spontán odafigyelés, frissesség, természetesség lényegi eltérést mutat a Mészöly kis- és nagyepikájának eddigi elbeszélőitől” (Thomka 1995: 117). Szolláth Dávid szintén a lényegi eltéréseket hangsúlyozza: „Szokatlanul laza szerkezetű, ellentétben Mészöly korábbi műveivel, a *Magasiskolával*, *Az atléta halálával*, a *Saulussal*, ahol az elbeszélő figyelme egy tárgycsoportra koncentrált, és a mű ennek megfelelően határolt” (Szolláth 2018: 66). A világirodalmi kontextust tekintve a *nouveau roman*hoz kötődő¹⁸ *Pontos törté-*

¹⁷ A hivatkozott szövegrész a PIM Mészöly-hagyatékának „Regények” címen jegyzett dobozában található autográf kéziratból származik.

¹⁸ A kérdéstről újabban lásd: Szentesi, Zsolt. 2012. A mellérendeltség mint világképet és poétikai alakításmódot szintetizáló regénykonstitutív mozzanat. (Mészöly Miklós: *Pontos történetek, útközben*). *Irodalomtörténeti Közlemények* CXXI/3, 324–341.

netek poétikai újdonsága abból is adódik, hogy a regény idegen élményanyagot dolgoz fel. Mészöly ösztönzésére Polcz Alaine az 1960-as évektől kezdődően¹⁹ tudatosan gyűjtötte, magnószalagon rögzítette utazásainak eseményeit, a szerző felesége emlékeit írta újra regényében.

A *Pontos történetek*hez kötődő interpretációk egy része a hanganyag létezését²⁰ és a szövegváltozatok viszonyát illetően számos alkalommal megfogalmazta dilemmáit. Fogarassy Miklós 2004-es írásában az alábbiakat állította:

„mivel az elbeszélő eredeti (gépiratos) szövege nem maradt fenn, Mészöly írói munkáját – a szerzői koncepción túlmenően – elsősorban a tömörítésben lehet sejteni, csak bizonyos leíró részeknél érzékel az olvasó »saját« Mészöly-szövegeket; ezekből is keveset, igaz, itt-ott előtűnnek ezek a »kristályos«, élesen metszett, képszerű, rövid mondatok, melyeknek jellegét más műveiből ismerjük. (Ez azonban elég ahhoz, hogy a szerző szinte láthatatlan kézjegye észlelhető legyen.)” (Fogarassy 2004: 98)

A Mészöly–Polcz-levelezés küldeményeiből egyértelműen kiderül a magnószalagok létezésének ténye. Polcz Alaine 1966. december 20-i levelében (a regény elbeszélőjének nevével megegyező szignóval [Libus]) ír férjének – a *Pontos történetek*ben is feltűnő – rokonairól: „holnap leugrom Róza néniékhez (akik is épp disznót öltek). [...] Kincsem, közepes arányban gondolok haza. Várom a postát. Izgat a *Bunker*. Viszek két ragyogó élettörténetet. Ha lehet, még szerzek. Csók, én-Mö-Libus-kutya-Ali” (Nagy 2017: 441). Egy 1967-es Mészöly-levél pedig a hangfelvételt rögzítő magnót említi: „Használd ki a kis magnót – akkor majd írom a történeteket. (Kértem Bécsből elemeket és magnószalagot)” (Nagy 2017: 462). A regény pretextusának tekinthető hanganyag nincs köztulajdonban. A PIM médiatárában csak Polcz későbbi, 1985 és 2006 között készült hangzó naplói található; korábbi felvételeket a múzeumi hagyaték nem tartal-

Szolláth, Dávid. 2018. Mészöly és társa. *A Pontos történetek, útközben* és a Mészöly-Polcz munkakapcsolat. *Jelenkor* LX/1, 66–76.

¹⁹ *A bilincs a szabadság legyen* leveleiből kiderül, hogy Polcz megfigyeléseivel, módszeresen gyűjtött történeteivel már a *Pontos történetek, útközben* keletkezése előtt segítette a szerző munkáját: „Úgy hiszem, viszek egy-két novellatémát.” (Polcz Mészölynek, 1954-ben, i. m. 111.); „Sokszor csakugyan azt hiszem már, hogy a te megfigyelő s adat-szolgáltató érzékenységed nélkül félemler vagyok. Mint egy cipész, akinek odaadják a jó bőrt – a többi már mesterség dolga. Kalapáljon. Kalapálok.” (Mészöly Polcznak, 1959-ben, i. m. 214.).

²⁰ „Nem tudom, az író tényleg magnózott-e, minden bizonnyal igen” – Károlyi, Csaba. 2014. Egy asszony beszél (Mészöly Miklós: *Pontos történetek útközben*). In *Nincs harmadik híd*, Károlyi, Csaba. Budapest–Pozsony: Kalligram, 109.

maz. A kéziratár azonban őrzi a regény – autográf javításokkal ellátott – gépiratához kapcsolódó jegyzetanyagot, mely (az eddigi kutatás szerint) a lappangó Polcz-felvételek leirata. A hagyatéki anyagban található szövegváltozatok vizsgálatával kirajzolódik Mészöly (eddig láthatatlan) kézjegye, megmutatkoznak a szerző átírási technikái. A következőkben vizsgált pretextusokat illetően fontos hangsúlyozni: a szinoptikus vizsgálta tanúsága szerint a *Pontos történetek* alkotási folyamata korántsem a direkt átvétel, pusztán kompiláció eljárásán alapul. A dokumentumigényű Polcz-hanganyagot újrairó mű – a szerzői megmunkálást (Thomka 2007: 56) követően – azon poétikus jegyeket viseli magán, melyek az 1960-as években megfogalmazott írói törekvést a korszak irodalmi kontextusát tekintve rendhagyó módon igyekeznek beteljesíteni.

Mészöly a *Pontos történetek*ben a Polcz-féle leirat szövegét (Fogarassy Miklós sejtésének megfelelően) tömöríti, poentírozza.²¹ A *Történet /2/* címen jegyzett, 1967. október 30-i dátummal ellátott, tízoldalas, autográf javításokat tartalmazó gépirathoz, mely a regény *Utazások Erdélyben* fejezetének részleteivel mutat átfedést, a *Jegyzet Miklósnak* című leirat kapcsolódik. A leirat alábbi részlete alapján a tömörítés technikája egyértelműen megmutatkozik. A Polcz-féle szöveg a *Pontos történetek*ben meg nem nevezett, huszonnyolc év körüli Juliskát hosszasan citálja:

„hat hét mulva megesküdtünk. Persze az csak olyan egyszerű esküvő volt, mint az egész életem. Süttem egy pár tésztát és vettem két liter bort. Az egyiket bevitettem a tanácsházba, ahol esküdtünk, persze semmi se volt az annyi embernek, csak épp egy pohárral ivott mindenki. Nem is pohárral, csak egy fél pohárral. A másikat hazavitettem s azt csöndesen megittuk a férjemmel, mert a szülők munkába voltak és későn jöttek haza. Hát ilyen egyszerű volt az esküvőnk. Dehát nem volt ünnepi vacsora? kérdezem én. Már nem emlékszem, hogy mit ettünk. Valamit biztos vacsoráztunk. De nem főztünk külön. Az a tál tészta, ami süttem, az mutatta, hogy az esküvőnk van. Ott éltünk a szüleimmel, és akkor a férjemnek Ürmösről elköltözött a testvére, be valamelyik városba. És ott maradt a házuk üresen. Ez egy falusi ház volt. Hát láttam én már ilyet, a szüleimé is majdnem falusi ház volt. Odamentünk lakni, a férjem meg bejárt Brassóba a szalámigyárba.”²²

²¹ Szolláth Dávid négy átírási metódust különböztet meg: sűrítés, fragmentálás, redukció, bővítés. Szolláth, Dávid. 2018. Mészöly és társa. A *Pontos történetek, útközben* és a Mészöly-Polcz munkakapcsolat, *Jelenkor* LX/1, 71–72.

A regényben ugyanezen szólam a következőképpen hangzik:

„Csak olyan egyszerű esküvőnk volt. Sütöttem pár tésztát, vettem két liter bort. Az egyiket bevittem a tanácsházára, a másikat meg haza. Szerencsére az uramnak akkor halt meg a testvére falun, és mi oda tudtunk költözni, örökölt egy házrész. Így mindjárt volt otthonunk. Az uram onnét járt be Brassóba, a szalámigyárba” (Mészöly 2001: 45).

A lakonikus átiratból egyúttal kitűnik, Mészöly miként stilizálja a regényszöveget; az átdolgozott textusban a nyelvi standardizáció, az elbeszélői szólam neutralizálása figyelhető meg.

A szerző egy 1968 decemberében elhangzott, Béládi Miklóssal folytatott beszélgetésben fogalmazta meg a *Pontos történetek* megírását ösztönző teoretikus problémát. A nyilatkozat szerint Mészöly prózakísérletében a *valóság hatás* megteremtését tűzte ki célul:

„Tulajdonképpen írás közben nem engedem el magamat teljesen, hanem egy olyan konstrukciót próbálok teremteni, tudatosan, ami megfelel ennek a valóságban átélt, állandó, pillanatról pillanatra bekövetkező bizonytalanságnak – átlépés a bizonytalanságból a következő pillanat bizonytalanságába. Tehát lépésről lépésre megtervezni a bizonytalanságot és a biztonságot. Felkelteni azt az illúziót, mintha én, az író, ezt nem tudnám. A klasszikus realista írásokban, melyek árnyaltan előre sejtetik velem a végüket, ez nincs meg. [...] Talán ezen az úton lehetne felkelteni az olvasó számára egy olyan szuper-realizmusnak a hitelességét, hogy a dolgok valóban így történnek. Egy ilyen módon megszerkesztett spontaneitás papíron visszaolvastva túlmutat önmagán: hitelesebben kelti fel az olvasóban azt az érzést, hogy ő most valóságot lát és nem egy tőle távol tartó konstrukciót, irodalmat” (Mészöly 2018: 56–57).

A mészölyi *valóság-effektus* a kompozicionális megoldásokban, az időkezelésben, a megfigyelő narrátor szólamában egyaránt tetten érhető. Utóbbi vizsgálata során a Polcz-féle pretextus és a regényszöveg közt jelentős eltéréseket észlelhetünk.

Mészöly-hagyatékának „Pontos történetek, útközben” címen jegyzett dobozában található gépiratból származik.

A gépiratban Polcz az elbeszélte történéseket contextualizálja, az események előzményeire gyakran visszautal; személyes észrevételei, emlékei, analitikus megállapítása hangsúlyossá válnak. A *Pontos történetek*ben a narrátori individuum semlegesítése, reflexióinak redukálása figyelhető meg. Mészöly regényében törli a kontextusra vonatkozó megállapításokat, megszünteti az események kontinuitását biztosító szövegrészeket. Az alábbi sorok, melyek az elbeszélő elemző észrevételeit, a pszichológus múltbeli emlékeit rögzítik, kimaradtak a regényszövegből:

„[Juliska fia a]rtikulálatlan hangokat ad ki, amikor boldog, visongat és gurgulázik. Egyébként ül és néz. Amikor Pesten megvizsgáltuk, azt láttam, hogy ragyogó tisztán van öltöztetve, biztos volt, hogy jól táplálja, és hogy elmondták, hogy mindent megadnak neki, nem is sejtettem, hogy ez a gyermek súlyosan hospitalizált. [...] Ugy láttuk, hogy beszélni tudna, itt a súlyos lemaradás és a hospitalizáció miatt nem indult meg a beszéd, ugyanis hall, de az anya, miközben foglalkozik vele és beszél vele egész nap, de nyujtott fejjel, csendesen, monotonan, egyhanguan. Ez a gyerek, aki az arcát alig tudja felemelni, a fejét alig tudja felemelni, nem látja az anya mimikáját, nem tudja ellesni a hangképzéseket”²³

Az eredeti gépirat elbeszélői szólamának semlegesítése, a narrátor köztes pozíciójának, kontemplatív jelenlétének megteremtése eredményezi azt a speciális nézőpontot, melyre 1970-ben (az első interpretátorok között) Tandori Dezső²⁴ s újabban Szolláth Dávid (Szolláth 2018: 72) hívta fel a figyelmet.

Az átírási technikák utolsó példajaként emelem ki, hogy a *valóságghatás* megteremtésére irányuló írói törekvés nem zárja ki a poétizáltságot, az alapszöveg fikcionalizálását. A *Történet /1./* címen jegyzett, 1967 augusztusára datált Mészöly-szöveghez kapcsolódó tízoldalas gépirat a regény első jelenetét jegyzi. A Polcz-hanganyag leirata a következőképpen idézi a Kolozsvárra tartó vonatúton megismert asszony szólamát: „De hiszen nincs a kupéban rajtunk kívül senki, mondom neki újból megnyugtatásul. Azt sohase lehet tudni, válaszolja. És én egyszer láttam, mikor Nagyváradon szálltam föl, hogy valaki elragadta a másik

²³ A hivatkozott szövegrész a PIM Mészöly-hagyatékának „Pontos történetek, útközben” címen jegyzett dobozában található gépiratból származik.

²⁴ „Itt annyiban él-mozog regényhősként az utazónő, amennyiben a körülötte teremtődő atmoszférára az ő egyéni élménye; nem ő teremti tehát a légkört, a szituációt, és részt sem vesz, csak figyel; másrészt viszont nem akar *külön* megfigyelni ezt-azt, nem akar *megfigyelni* sem, csak nem tehet másképp.” – Tandori, Dezső. 1970. Mészöly Miklós: *Pontos történetek, útközben. Kritika VIII/11*, 57–58.

bőröndjét, hogy segít fölvenni. A tulsó oldalon leszállt és eltűnt a tömegben. És az asszony sohase találta meg, hiába kiabált és sirt”²⁵ A *Pontos történetek*ben Mészöly a következőképpen dolgozta át a jelenetet:

„»De hiszen csak ketten vagyunk.« »Azt sose lehet tudni. Egyszer láttam Váradon egy törpét, ajánlkozott, hogy majd ő fölsegíti a csomagot. Előrement a bőrönddel, a másik oldalon meg leszállt, eltűnt a tömegben. De ott persze már nem volt törpe, ott már ki tudta húzni magát. Hiába sírt az asszony a bőröndje után«” (Mészöly 2001: 16).

Összegzés

A fentiek alapján elmondható, hogy a kéziratárban lappangó pretextus és a *Pontos történetek*, *útközben* szinoptikus olvasatával egyértelműen megmutatkoznak Mészöly „szövegközi művelei” (Nagy–Thomka 2007: 899), átírási technikái. A vizsgálódás egésze pedig igazolja, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumban található hagyaték tartalma tovább gazdagíthatja a Mészöly-filológiát. A szöveganyag feltárásával új összefüggésekről, a keletkezés-, kiadás- és recepció-történet jelentős részleteiről értesülünk.

Bibliográfia

- Fogarassy, Miklós. 2004. *Pontos történetek – eredeti változatok. Holmi XV/1*, 97–100.
- Károlyi, Csaba. 2014. Egy asszony beszél (Mészöly Miklós: *Pontos történetek útközben*). In *Nincs harmadik híd*. Károlyi, Csaba, Budapest–Pozsony: Kalligram, 109–112.
- Mészöly, Miklós. 2017. Alakulások. Mészöly Miklós műhelyében. Szőrényi László beszélgetése. *Jelenkor* LIX/2, 226–233.
- Mészöly, Miklós. 1998. *Az atléta halála*. Pécs: Jelenkor.
- Mészöly, Miklós–Radnóti, Sándor. 1989. Az intranzigencia térképe. In *A pille magánya*. Mészöly, Miklós. Pécs: Jelenkor.
- <http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/MESZOLY/meszoly00163a/meszoly00211/meszoly00211.html> (31. 10. 2018.)
- Mészöly, Miklós. 1980. Érintések. Budapest: Szépirodalmi. <http://dia.jadox.pim.hu/jetsped/displayXhtml?docId=0000000246&secId=0000023303> (29. 4. 2018.)
- Mészöly, Miklós. 2018. Megszerkesztett spontaneitás (Béládi Miklós beszélgetése), Márjánovics, Diána, s. a. r. *Jelenkor* LX/1, 55–62.

²⁵ A hivatkozott szövegrész a PIM Mészöly-hagyatékának „*Pontos történetek, útközben*” címen jegyzett dobozában található gépiratból származik.

- Mészöly, Miklós. 1977. Naplójegyzet az Atlétához és a Saulushoz. In *A tágasság iskolája*, Mészöly, Miklós. Budapest: Szépirodalmi.
<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000001076&secId=0000108476&-mainContent=true&mode=html> (14. 1. 2019.)
- Mészöly, Miklós. 2001. *Pontos történetek, útközben*, Pécs–Pozsony: Jelenkor–Kalligram.
- Mészöly, Miklós. 1975. *Saulus*. Budapest: Magvető.
- Mészöly, Miklós. 2007. Széjegyzetek az irodalmi esély és handicap kérdéséhez. *Kalligram* XVI/10.
- Mészöly, Miklós–Szigeti, László. 1999. *Párbeszédkísérlet*. Pozsony: Kalligram.
- Mikola, Gyöngyi. A redukált létélmény új formái. *zEtna*. <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/124/mikola.htm> (23. 10. 2018.)
- Nagy, Boglárka, s. a. r. 2017. *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése, 1948–1997*. Budapest: Jelenkor.
- Nagy, Boglárka, s. a. r. 2004. *Séta, évgyűrűkkel. Mészöly Miklós és Szederkényi Ervin levelezése, 1970–1987*. Pécs: Jelenkor.
- Nagy, Boglárka–Thomka, Beáta. 2007. *Mészöly Miklós: Műhelynaplók*, Pozsony: Kalligram.
- P. Simon, Attila. 2017. „az izmaik ölelkeztek egymással” – Az eleven testek megjelenésének szerepe Mészöly Miklós *Az atléta halála* című regényében. In Buda, Attila–Palkó, Gábor–Pataky, Adrienn, szerk. „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”. *Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum.
- Szentesi, Zsolt. 2012. A mellérendeltség mint világgépet és poétikai alakításmódot szintetizáló regénykonstitutív mozzanat. (Mészöly Miklós: *Pontos történetek, útközben*). *Irodalomtörténeti Közlemények* CXXI/3, 324–341.
- Szolláth, Dávid: Mészöly és társa. *A Pontos történetek, útközben és a Mészöly-Polcz munkakapcsolat*. *Jelenkor* LX/1, 66–76.
- Szűcs, Teri. Az indulás nyomai. *Litera*.
<http://www.litera.hu/hirek/az-indulas-nyomai> (25. 4. 2018.)
- Tandori, Dezső. Mészöly Miklós: *Pontos történetek, útközben*. *Kritika* VIII/11, 56–58.
- Thomka, Beáta. 1995. *Mészöly Miklós*. Pozsony: Kalligram.
- Thomka, Beáta. 2007. *Prózai archívum: szövegek műveletek*. Budapest: Kijárat.
- Tüskés, Tibor, s. a. r. 2005. *Volt idő. Mészöly Miklós és Tüskés Tibor levelezése*. Pécs: Pro Pannonia.
- Urbanik, Tímea. 2007. *Keletkezéstörténetek. Intratextuális és genetikus kapcsolatok Mészöly Miklós prózájában*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola.
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2554/8/ut_doktorivegleges.pdf (25. 4. 2018.)

„MATERIJAL KOJI JE SUGERIRAO REALNI ŽIVOT“ OSTAVŠTINA MIKLÓSA MÉSZÖLYJA U KNJIŽEVNOM MUZEJU PETŐFI

Sažetak

Diána MÁRJÁNOVICS

Mađarska akademija znanosti
Centar za istraživanje humanističkih znanosti
Institut za književne studije
1014 Budapest, Országház u. 30
diamarjanovics@gmail.com

U ovom se ogledu razmatra ostavština rukopisa uglednog mađarskog pisca Miklósa Meszölyja u književnom i političkom kontekstu 1950-ih i 1960-ih godina prošloga stoljeća. Istraživanje ostavštine temelji se na genetičkoj kritici – na istraživanju autografskih i dnevničkih bilješki, pisanih koncepata, raznih originalnih rukopisa – te fokusira na prethodne inačice konačnoga Meszölyjevih tekstova. Te inačice upoznaju čitatelja s detaljima nastanka i povijesti objavljivanja autorovih djela. Rad se koncentrira na ranije proze autora *Az atléta halála* (Smrt atletičara, 1966), *Pontos történetek, útközben* (Točne priče, usput, 1970), *Saulus* (1968) u okviru ostavštine koja se čuva u Književnom Muzeju „Petőfi” (Petőfi Irodalmi Múzeum). Važni i do sada nepoznati tekstovi iz raznih razdoblja Meszölyjeve radionice otkrivaju manje poznate događaje autorova života, pozadinske veze njegova stvaralaštva i otvaraju nove puteve u interpretaciji navedenih djela.

Ključne riječi: Miklós Meszöly, mađarska književnost 20. stoljeća, Petőfi Irodalmi Múzeum, genetička kritika, tekstologija

“MATERIAL THAT HAS SUGGESTED REAL LIFE” THE HERITAGE COLLECTION OF *ÉSZÖLY MIKLÓS* AT THE *PETŐFI LITERARY MUSEUM*

Abstract

Diána MÁRJÁNOVICS

Hungarian Academy of Sciences
Research Centre for the Humanitie
Institute for Literary Studies
1014 Budapest, Országház u. 30.
diamarjanovics@gmail.com

The paper discusses the legacy of the renowned Hungarian writer, Miklós Mészöly, in the literary and political context of the '50s and '60s of the last century. The research is based on genetic criticism – on the exploration of autograph diary notes, written drafts, various original manuscripts – and focuses on previous versions of Mészöly's final texts.

The study deals with a specific part of Mészöly's wide-ranging oeuvre. The paper focuses on the early prose works *Az atléta halála* (*Death of an Athlete*, 1966), *Saulus* (*Saul*, 1968), and *Pontos történetek, útközben* (*Exact Stories on the Road*, 1970) that have had a poetically and theoretically stimulating effect on the Hungarian contemporary authors and scholars. The paper includes several important and formerly unknown documents from the Mészöly heritage collection, kept in the Petőfi Literary Museum, which revise the interpretations of Mészöly's above-mentioned works.

Keywords: Miklós Mészöly, 20th century Hungarian literature, Petőfi Literary Museum, genetic criticism, textology